
Stipe Nimac
PASTORAL ZDRAVSTVA: MJESTO SLUŽBE
TRAJNOG ĐAKONATA?
Pastoral care in health: position of permanent deacon?

UDK: 253:614.2
262.15
Pregledni znanstveni rad
Primljeno 10/2013.

285
Služba Božja 3/4 113.

Sažetak

U članku se problematizira mjesto i služba trajnog đakona u pastoralu zdravstva. Najprije se određuju i opisuju nosivi pojmovi (zdravstvo, pastoral, đakonat te poslanje Crkve), a potom se opisuje polje djelatnosti trajnog đakona u pastoralu zdravstva. Ne gleda ga se kao pukog pomoćnika prezbiteru, nego kao zaređenog službenika koji uosobljuje dijakonijsku dimenziju same Crkve. Inzistira se na suglasju milosti đakonskog reda i specifičnog mjesta đakonskog djelovanja u zdravstvu. Na kraju se upozorava na moguće izvore frustracija u tom polju djelovanja te se inzistira na jačanju svijesti o dijakonijskoj naravi Crkve i na boljoj koordinaciji njezinih službi, kompetencijâ službenika i poljâ njihove djelatnosti.

Ključne riječi: zdravstvo, pastoral, Crkva, đakon, trajni đakon, dijakonija.

U ovom izlaganju kanim objasniti nosive pojmove svoje teme i njihovu povezanost te na kraju upozoriti na neke probleme koji su općenito povezani sa službom trajnog đakona u crkvenoj pastoralnoj djelatnosti općenito i u zdravstvenim ustanovama posebno.

1. ZDRAVSTVO I PASTORAL ZDRAVSTVA

Zdravstvo je jedna od temeljnih službi čiji je u nas glavni nositelj država, ali u čiju realizaciju sve više ulaze također privatne osobe pojedinačno ili više njih udruženo; njihov odnos prema državi reguliran je zakonom i ugovorima. Zdravstvo

kao služba bavi se “istraživanjem bolesti, sprečavanjem i otkrivanjem bolesnih pojava u ljudi, liječenjem i rehabilitacijom bolesnika te gradnjom i organizacijom zdravstvenih ustanova”¹ kao što su bolnice, klinike, rehabilitacijski centri, ambulante za prvu pomoć, istraživački instituti itd. U kontekstu postavljene teme ovdje valja pridružiti i ustanove socijalne skrbi (domove za stare i nemoćne osobe, domove za invalidne osobe i za osobe s poteškoćama u razvoju itd.) zato što su korisnici tih ustanova na posve intenzivan način upućeni na zdravstvene usluge. Imajući to u vidu, odmah postaje razvidno da u zdravstvenim ustanovama razlikujemo dvije skupine ljudi u njihovoj uskoj uzajamnoj povezanosti: oni koji pružaju zdravstvene usluge (liječnici, medicinske sestre i drugo zdravstveno osoblje) te bolesnici.

Kad se povezuje Crkvu i zdravstvo, kao što je to slučaj u ovom simpoziju, onda se danas ne misli u prvom redu na to da i Crkva može biti nositelj zdravstvenih ustanova - povijest zdravstva to može bogato dokumentirati² - nego na to da je Crkva prisutna u zdravstvenim ustanovama i to na dvojak način: najprije samom činjenicom da su mnogi zdravstveni djelatnici i bolesnici kršćanski vjernici, katolici, te onda i po svojem specifičnom djelovanju, na što se ovdje kanimo posebno usredotočiti.

Specifično djelovanje Crkve, koje ovdje imamo pred očima, izražava se riječju ‘pastoral’ odnosno pastoralno djelovanje.³

¹ *Rječnik hrvatskoga jezika*, ur. J. Šonje, Zagreb 2000., sub voce.

² Kršćani su se od samih početaka u novozavjetnim zajednicama skrbili za svoje bolesnike, što se nastavilo i dalje u tradiciji Crkve koja je, prema Kristovu primjeru i nalogu (Mt 25, 40) smatrala sastavnim dijelom svojega poslanje skrbi za bolesne, usp. o tome ukratko S. Nimac, »Pastoral bolesnika u Hrvatskoj«, u: *Kršćanstvo i zdravlje*. Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa (Split, 20.-21. listopada 2005.), A. N. Ančić-N. Bižaca (ur.), Crkva u svijetu, Split 2006. str. 191-209, ovdje str. 193-199. Opširno o kršćanstvu i zdravlju usp. priloge u navedenom zborniku radova.

³ Kratka napomena o podrijetlu riječi “pastoral”: Riječ “pastoral” dolazi od lat. *pastor*, pastir, i odnosi se na biblijsku metaforu pastira kao vođe Izabranog naroda (kralj, kasnije svećenik) u SZ, a u NZ u prvom redu na Isusa Krista kao Dobrog Pastira (Iv 10) koji vodi svoje vjernike. Metaforu ne treba “iscjeđivati” tako da postane nespretnom alegorezom prema kojoj vjernici nisu ništa drugo doli ovce koje vodi pastir. U svakom slučaju, kako god tomu bilo u biblijsko vrijeme, danas “ovca” (pa onda ni “stado”) ne može biti prikladna metafora za Kristova vjernika. Odatle onda proizlazi stanovita nelagoda kad se “pastoral” pokušava pohrvatiti u “pastirstvo”... U hrv. crkvenom jeziku rabi se kao značenjski ekvivalent za “pastoral” riječ “dušobrižništvo”, a “pastoralac” je

Riječ je o svemu onome što Crkva preko svojih zaređenih službenika, i drugih vjernika koji imaju crkveno poslanje, čini u vidu oblikovanja života vjernika u skladu s evanđeljem, i to već prema životnim okolnostima u kojima se vjernici kao pojedinci ili skupine nalaze. To se isto izražava i riječju dušobrižništvo, pri čemu valja imati u vidu da se u toj riječi izraz 'duša' rabi kao izraz za cijelog čovjeka u njegovu psihofizičkom jedinstvu.

Pastoral ili dušobrižništvo u zdravstvenim ustanovama tiče se kako zdravstvenog osoblja tako i bolesnika. Ono što se pod time podrazumijeva možemo ukratko ocrtati riječima "Ugovora o dušobrižništvu u bolnicama i ostalim zdravstvenim ustanovama te u ustanovama socijalne skrbi", koji je potpisan između Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije 31. listopada 2005.⁴ U članku 2. stoji: "Dušobrižništvo vjernika

"dušobrižnik", dakle onaj koji se skrbi za dobro vjernikove duše - pa odatle slijedi naglašena koncentracija na dušu, koja skoro ispada kao protivan dio tijelu te se može bitno u pastoralnom djelovanju zanemaruje tjelesna egzistencija čovjeka u društvu (usprkos "tjelesnim djelima milosrđa", koja su dobra i valja ih činiti, ali su svedena na ono što se čini pojedinačnoj osobi, apstrahirajući od njezine smještenosti u konkretno društvo i u društveno-ekonomske odnose; to spada na tijelo jer se po tijelu čovjek smješta u društvo...).

Stoga, budući da nema boljeg izraza, valja ostati kod posuđenice "pastoral" te ju shvatiti u teološkom smislu kako slijedi: PASTORAL je *služba koju Crkva obavlja čovjeku na spasenje*. Ova služba Crkve ima svoj temelj u Božjoj sveopćoj volji za spasenjem čovjeka (1 Tim 2,5-6). Ta volja ima svoje definitivno i eshatološko izvršenje i ispunjenje u vazmenom otajstvu Isusa Krista. Odatle proizlazi Crkva koja, okupljena i vođena Kristovim Duhom, u svojem djelovanju uprisutnjuje Isusa Krista uskrsnuloga i nastavlja njegovo djelo spasenja kroz povijest. To biva u svaki puta novoj i zadanoj povijesnoj i društvenoj situaciji u kojoj ljudi žive. Pod tim je vidikom Crkva u svojem postojanju i u svojem pastoralu znak kraljevstva Božjeg u povijesti ljudi i sakrament jedinstva ljudskog roda (LG 1), na putu ususret drugom Kristovu dolasku (paruzija). Taj pojam pastorala obuhvaća bitne koordinate koje strukturiraju i ujedno usmjeruju sve pastoralne postupke Crkve, kako njezinih zaređenih službenika, tako i svakog vjernika, već prema njihovu eklezijalnom mjestu i poslanju. *Temeljni su pastoralni postupci* (djelatnosti): naviještanje Božje riječi i molitva, slavlje sakramenata i blagoslovina, karitativno služenje i vođenje crkvene zajednice; ili: kerigma, liturgija, dijakonija i upravljanje, već prema shvaćanju triju Kristovih službi: prorok, svećenik i kralj/pastir. To su ujedno i koordinate i srž *bolničkog pastoral*a koji može biti povjeren ili je povjeren stalnim đakonima. Pritom valja imati na umu činjenicu da je stalni đakon i uopće "pastoralac" (možda je ipak bolje: "dušobrižnik") u službi čovjeka koji je u većoj ili manjoj mjeri ugrožena zdravlja ili je u smrtnoj opasnosti. Već prema tome izabiru se prikladni pastoralni postupci i način njihova izvođenja, uvijek imajući u vidu zdravstveno i cjelokupno duševno stanje bolesnika koji je bolno suočen sa svojim zdravstvenim ograničenostima i ugrozama. (Vidjeti za daljnju razradu pojma "pastoral" *Gaudium et spes*, br. 2. 3. 4.).

⁴ Usp. *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 133 (2005.), br. 11, str. 948.

katolika u bolnicama i ustanovama, prije svega, podrazumijeva sljedeće aktivnosti: liturgijska slavlja i podjeljivanje sakramenata, savjetovanje u pitanjima vjere i morala, posjećivanje bolesnika, te suradnju u humanizaciji zdravstvene i socijalne skrbi.” Članak pak 3. precizira tko obavlja dušobrižničku službu u dotičnim ustanovama: “S posebnim mandatom mjesnog biskupa, dušobrižništvo obavlja dušobrižnik koji je u pravilu svećenik (u daljnjem tekstu: kapelan), a tu službu može vršiti i đakon, redovnica ili vjernik laik.” Tekst je jasan i nije ga potrebno ovdje komentirati, tim više što je već bilo govora o dokumentima koji reguliraju pravne pretpostavke pastoralu zdravstva (T. Vukšić).

Budući da će o cjelovitom pastoralu zdravstvenih radnika i bolesnika još biti riječi (N. Vranješ),⁵ ovdje se ograničujemo samo na pastoral bolesnika, u prvom redu u bolnicama i u ustanovama socijalne skrbi. S time međutim ide još jedno tematsko ograničenje: skrb za bolesne osobe kao jedan poseban vidik Kristova poslanja te razvoj crkvene skrbi za bolesnike prikazani su u prethodna dva referata (D. Runje i A. Komadina), a o odnosu bolesnika, liječnika i svećenika iz perspektive svećenika još će biti riječi (M. Szentmartoni) pa meni ovdje preostaje obraditi jedan veoma ograničen segment teme simpozija, naime: kako se crkvena pastoralna skrb za bolesnike konfigurira ili bi se mogla i trebala konfigurirati u službi *trajnog đakona*. S time su dakako povezana razgraničenja prema onome što u svojoj pastoralnoj skrbi za bolesnike čini bolnički kapelan (prezbiter ili uobičajenije u nas: svećenik).

Budući da se ovdje spominje đakon, a u naslovu moje teme trajni đakon, čini mi se uputnim objasniti još dva termina: tko je to đakon i što znači biti trajni (ili možda bolje: stalni) đakon?

2. ĐAKON I TRAJNI ĐAKON

Crkva - od grč. *kyriaké*, Gospodinova zajednica - zajednica je Kristovih vjernika, onih dakle koji vjeruju Isusu Kristu i koji vjeruju u njega: oni vjeruju njegovoj riječi i pouzdaju se u njega Uskrsnuloga, Živoga, koji ih oduhovljuje svojim Duhom i vodi k Ocu. Od starine postoje u njoj oni koji se skrbe oko vjere vjernikâ kao navjestitelji evanđelja i voditelji zajednicâ te vjernici koji

⁵ Usp. S. Nimac, »Pastoral bolesnika u Hrvatskoj«, str. 197-199 i 204-205.

nemaju neke posebne službe u zajednici, ali koji svojim stilom života, ponašanjem i uopće svojom ljudskom komunikacijom pokazuju koju novu kvalitetu Kristova Radosna vijest daje ljudskom životu i koje mu neprolazne, vječne perspektive smisla ona otvara. U tom smislu i oni služe vjeri vjernika, jedni drugima, makar nisu za to 'zaređeni', tj. rukopoloženjem stavljeni u 'red' onih kojima je glavna i jedina zadaća: skrbiti se za vjeru vjernika, da ona raste i potvrđuje se u plodovima dobrote i ljubavi. Tako se konfigurira Crkva kao zajednica zajednicâ onih koje Bog poziva (odatle grč. i lat. *ecclesia*) i koji tvore njegov narod, 'Božji narod' i 'Kristovo otajstveno' tijelo, opremljeno brojnim službama čiji se nositelji skrbe za dobrobit te cjeline. Smisao je te cjelini u služenju Bogu usred svijeta i povijesti i u svjedočenju Božje blizine svakom čovjeku u toj zajednici i izvan nje. U tom se smislu govori o zajedničkom svećeništvu svih Kristovih vjernika ('kraljevsko svećeništvo/svećenstvo'), bez obzira na hijerarhijske diferencijacije; tomu je temelj sakrament krštenja.⁶

Ne ulazeći u zamršenu povijesnu problematiku nastanka, diferencijacije i razvitka službe (lat. *ministerium*, pa odatle ministerijalno svećeništvo/svećenstvo) zaređenih crkvenih službenika, podsjećamo samo na to da se služba zaređenih službenika u naše vrijeme konfigurira u tri lika: u liku biskupa, u liku prezbitera (svećenika) i u liku đakona. Oni služe vjeri svojih vjernika, oni su suradnici njihove vjerničke radosti (Pavao), a ta služba i suradnja artikulira se kroz tri dimenzije služenja: naviještanje riječi Božje (navjestiteljska služba: evangelizacija, kerigma, svjedočanstvo vjere), slavljenje otajstava spasenja (svećenička služba: liturgija, sakramenti), vođenje zajednice (pastirska služba).⁷ Slobodno se može reći da je sve to obuhvaćeno pojmom *dijakonije* uzetim u najširem smislu, dok mu je uži smisao vezan uz ono što se u nas uobičajeno naziva karitas.⁸ U red zaređenih službenika Crkve ulazi se po sakramentu sv. reda (koji, zajedno sa sakramentom ženidbe, vjernici primaju ne u prvom redu za vlastito posvećenje nego za

⁶ Ne ulazim ovdje u daljnje diferencijacije tzv. sakramenata inicijacije: krštenje, potvrda, euharistija.

⁷ Ne ulazimo ovdje u problem kako se te dimenzije služenja artikuliraju u zajedničkom svećeništvu svih vjernika.

⁸ Usp. o toj problematici detaljnije S. Nimac, "Služba dijakonije u postmodernom društvu", u: *Bogoslovska smotra*, 76 (2006.), br. 4, str. 1001-1012 (ondje i daljnja literatura).

posvećenje drugih, zajednice i drugog supružnika!) u kojem se, kao što je poznato, razlikuju tri stupnja: biskupstvo, prezbiterat i đakonat.

U kontekstu našeg simpozija smijemo pretpostaviti da su sudionicima barem donekle jasne kompetencije biskupa i prezbitera (svećenika), no mislim da ne možemo to bez daljnega pretpostaviti i u odnosu na đakona.⁹

Đakonat je najstarija služba u Crkvi, posvjedočena već u Novom zavjetu (Fil 1,1; 1 Tim 3,8-13) pa se u liku đakona takoreći uosobljuje središnji novozavjetni pojam služenja (grč. *diakonía*), toliko karakterističan za Isusa i njegove postupke (Lk 22,24-27; Iv 13,1-15) da je postao imperativom ponašanja njegovih učenika i temeljnim obilježjem same Crkve i svakog vjernika u njoj: služenje se shvaćalo i shvaća kao odjelotvorenje kršćanske ljubavi (Gal 5,13). Budući da se kršćanski život sastoji od nasljedovanja Krista i suoblikovanja Kristu, novozavjetna je Crkva povezivala poniznost, poslušnost, ljubav i siromaštvo sve do raspoloživosti koja postaje žrtvom za svakoga kome je pomoć potrebna (Mt 20,28; Fil 2,7-8; 1 Kor 9,19-23; 2 Kor 8,9; Rim 12,15). Đakonska je služba vezana uz biskupsku službu pri čemu se ističe pomoć, služenje i karitativnost u ozračju euharistije i obrednog blagovanja; biskup na kandidata za đakonat polaže ruke i on je usmjeren, zaređen na službu biskupu da čini ono što mu ovaj naloži.¹⁰

Kad Pavao piše o opremanju svetih “za djelo služenja, za izgrađivanje Tijela Kristova” (Ef 4,12), on doduše ne spominje izrijeком đakone, ali je upravo to bitno za njih i zrcali se u euharistijskom pristupu đakonskoj službi. “Sakramentalna euharistijska milost sastoji se u rastu u ljubavi, dok sakramentalna đakonska milost leži u promicanju služenja koje je vršenje te ljubavi. Dakle, da bi đakon bio sakramentalnim

⁹ Uz ovo što slijedi usp. A. Mateljan - T. T. Škarec, “Đakonat i đakone. Povijest i budućnost đakonata žena u Crkvi”, u: *Služba Božja*, 50 (2010.), br. 1, str. 27-59, o đakonatu općenito str. 30-39. O trajnom ili stalnom đakonatu usp. I. Šaško, “(Trajni) đakonat kao uosobljavanje crkvene dijakonije i pokretač neprestane obnove u Crkvi”, *Bogoslovska smotra*, 72 (2002.), br. 2-3, str. 367-382. Ostavljamo po strani pitanje đakonskog ređenja žena, o čemu zanimljive povijesne podatke podastire članak A. Mateljana i T. T. Škarec; isto tako ostavljamo po strani pitanje svećeničkog ređenja ženâ.

¹⁰ Sedmorica koja se spominju u Dj 6,1-6 nemaju naslov đakona(!) makar ih tradicija tako gleda; makar se spominje “služenje kod stolova”, njihova aktivnost diferencira se u smjeru naviještanja, krštavanja i evangelizacije (Dj 6,8 i d; 8,5-13.26-40; 21,8).

znakom služenja koje se temelji u ljubavi, on je - u svojoj službi - pozvan očitovati kako je vrelo milosti za kršćansku dijakoniju u euharistiji. To se u staroj Crkvi očitovalo i ostvarivalo na veoma providan način. U euharistiji su se skupljala dobra za potrebne, a đakon je bolesnicima i zatočenicima nosio euharistiju. Time se održava i ravnoteža koja ne dopušta okoštaloost institucije, već traži konkretnost potreba ljudi, zajednice, vjernika i društva.”¹¹

U tijeku vremena đakonska se služba svela na njihovu ulogu u liturgiji, a ostale njihove dužnosti preuzeli su drugi, tako da je od XI. st. nadalje đakoniat bio samo ‘prijelazni red’, stub prema prezbiteratu; on to i dalje ostaje za one koji aspiriraju prema prezbiteratu. Ipak, kad se sagleda sva tradicija rane Crkve tamo do VI. st., u đakonatu se dade prepoznati “razlikovni moment crkvenosti i crkvene kulture, življenosti Kristova utjelovljenja u društvu, osobito onda kada je Crkva nailazila na protivštine i kada je bila prisiljena radi svoga poslanja brinuti se o segmentima koji su izričaj njezine vjere u Isusa Krista i na unutarcrkvenoj i na vanjskocrkvenoj razini”.¹²

U istočnoj je Crkvi đakoniat ostao samostalni stalež bez prekida sve do danas; u zapadnoj su pak Crkvi bili pokušaji već od Tridentskog koncila (uvjetovani i manjkom svećenika) da se obnovi ranokršćanski đakoniat. Drugi vatikanski koncil prihvatio je ta nastojanja i u svojim dokumentima dao prve upute za ponovnu uspostavu trajnog đakonata, i to u prvom redu u dogmatskoj konstituciji o Crkvi *Lumen gentium*, 29 (đakoniat se spominje također u konstituciji o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium* 35, zatim u Dekretu o Istočnim katoličkim Crkvama *Orientalium Ecclesiarum* 17, u dekretu o Misijskoj djelatnosti Crkve *Ad Gentes* 15).

Koncilski tekst smješta đakone na nižu stube od biskupa i svećenika. Takvo promatranje đakona korigira srednjovjekovno shvaćanje koje đakona primarno definira polazeći od euharistije i njegove službe kod oltara. “Đakoni se ne rede za svećeništvo nego za služenje”, veli tekst. Oni stoje u zajedništvu s biskupom i njegovim prezbiterijem. Sakramentalna im se milost, dakle, daje za služenje Božjem narodu kroz tri dimenzije službe: u liturgiji (“svečano dijeliti krst, čuvati i dijeliti euharistiju, u ime Crkve prisustvovati ženidbi i blagoslivljati je, nositi popudbinu

¹¹ I. Šaško, *nav. dj.*, str. 369.

¹² I. Šaško, *nav. dj.*, str. 370.

umirućima, [...] predvoditi bogoštovlje i molitvu vjernika, dijeliti blagoslovinu te voditi obred sprovoda i pokopa”), u naviještanju riječi Božje (“čitati vjericima Sveto pismo, poučavati i poticati narod”) te u “ljubavi i upravljanju”. Đakonat bi trebao biti poticaj da Crkvu sadašnjice učini Crkvom služenja, što globalno gledano - tek donekle i s mukom uspijeva... Stanovita neodređenost poimanja đakonata u okolnostima manjka svećenika dovela je u postkoncilskom vremenu do rasprava što đakon može, a ne može laik. Time se zapravo pokazuje da ga se uspoređuje sa sakramentalnom kompetencijom prezbitera, a ne uočava se funkcija đakonske službe da vodi i potiče sav Božji narod u njegovu dijakoničkom životu i poslanju.

U drugom odlomku koncilskog teksta riječ je o ponovnom uvođenju stalnog đakonata u latinskoj Crkvi. “Budući da se te zadaće, koje su u najvećoj mjeri nužne za život Crkve, uz danas važeće propise u latinskoj Crkvi u mnogim krajevima mogu vrlo teško ispuniti, ubuduće će se ponovno moći uspostaviti đakonat kao vlastiti i trajan hijerarhijski stupanj. [...] Uz suglasnost rimskog prvosvećenika taj će se đakonat moći podijeliti muževima zrelije dobi i ako žive u braku, kao i prikladnim mladićima za koje ipak mora ostati na snazi zakon celibata.” Mislilo se da bi se stalnim (oženjenim i neoženjenim) đakonima moglo nadoknaditi manjak svećenika. To se nije pokazalo opravdanim. Svećenici se mogu nadoknaditi samo svećenicima.¹³ I na kraju teksta, daje se na slobodu biskupskim konferencijama da mogu uvesti trajni đakonat uz dopuštenje Rima.

Iz svega je razvidno da uvođenje trajnog đakonata počiva na tri glavna razloga: obogatiti Crkvu funkcijom đakonske službe u kojoj će biti uosobljena svecrkvena dimenzija služenja (dijakonije); ojačati milošću đakonskog reda one koji su već vršili neke od službâ koje se povjeravaju đakonima; opskrbiti zaređenim službenicima one krajeve koji su trpjeli i trpe od pomanjkanja zaređenih službenika, u prvom redu prezbitera.¹⁴

¹³ Ne osporavajući vrijednost trajnog đakonata oženjenih vjernika, ipak se čini da bi bilo primjerenije situaciji odvažiti se na svećeničko ređenje oženjenih vjernika (*virī probatī*) pod istim ili sličnim uvjetima koji se predviđaju za oženjene đakone; usp. o tim uvjetima CIC 236; 1032 §3; Kongregacija za katolički odgoj, *Temeljni propisi za formaciju trajnih đakona* te Kongregacija za klerike, *Direktorij za službu i život trajnih đakona*, Dokumenti 114, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1998.

¹⁴ Zaređenih trajnih đakona u Republici Hrvatskoj ima ukupno 24. Na naslov Zagrebačke nadbiskupije zaređeni, 8. prosinca 2008.: Miljenko Bošnjak,

U principu, trajni đakoni mogu i trebaju pružiti jednu novu dimenziju u pastoralu te ući u područja u kojima redoviti pastoral ne uspijeva biti prisutan u dovoljnoj mjeri. Uz kulturu i šport tu se posve naravno pomišlja i na ustanove zdravstvene i socijalne skrbi, tako da se ne vidi ništa što bi se protivilo uvođenju službe stalnog đakona (oženjenog ili neoženjenog) i na ta mjesta ljudskog života i djelovanja.

3. TRAJNI ĐAKON U PASTORALU ZDRAVSTVA

Zdravstvo je specifičan i nezaobilazan segment ljudske djelatnosti, a sagledano u perspektivi bolesnika, ono suočava pastoralnog djelatnika - u našem slučaju trajnog đakona - sa specifičnim zahtjevima kojima se može udovoljiti samo ako se raspolože dostatnom kompetencijom.¹⁵ Stoga se najprije postavlja pitanje o specifičnim pastoralnim izazovima dušobrižništva bolesnika i o potrebnim kompetencijama pastoralnih djelatnika koji se u tome angažiraju.

Dijagnoza bolesti i dolazak u bolnicu - pogotovo u hitnim slučajevima - ljudima (i ne samo bolesnicima, nego i njihovim najbližima!) mijenja njihov životni svijet, bačeni su u novu okolinu koja funkcionira po svojim uhodanim pravilima, a oni, bolesnici, trpe bol, strah, neizvjesnost, njihova psihička i fizička situacija sve je drugo samo ne ona uhodana i 'normala'. Posve su upućeni na drugoga, potrebna im je pomoć, najprije ona stručna

Krunoslav Kičinbači, Ivan Mandić, Ivan Markulin, Stanko Mikulić, Marijan Spehnjak, Stipo Šarić; zaređeni, 26. prosinca 2011.: Božidar Hadaš, Đuro Matic, Slavko Milaković, Ilija Nikolić, Ratko Podvorac, Samson Štibohar, Božo Šutalo, Berislav Vrljić; na naslov Varaždinske biskupije zaređeni, 26. prosinca 2011.: Miljenko Flajs; na naslov Sisačke biskupije zaređeni, 26. prosinca 2011.: Milan Danijel Jurić, Željko Kovačević, Vjekoslav Uvalić; na naslov Đakovačko-osječke nadbiskupije zaređeni, 30. listopada 2005. Ivan Tutiš; na naslov Požeške biskupije zaređeni, 23. rujna 2001. (prvi zaređeni trajni đakon u Republici Hrvatskoj) Zdravko Tici; zaređeni, 2. rujna 2006. Ivo Grbeš; na naslov Riječke nadbiskupije zaređeni, 27. veljače 2010. Tomislav Sikavica; Ivan Wisegi inkardiniran u Porečko-pulsku biskupiju, zaređeni 28. listopada 2010. na naslov Subotičke biskupije. (Podatke smo dobili od dr. Tomislava Markića, ravnatelja Nadbiskupijskoga pastoralnog instituta u Zagrebu i drugih biskupijskih ordinarijata, S.N.).

¹⁵ Detaljno o pastoralu u bolnicama i o pastoralu bolesnika te o pastoralnoj skrbi u socijalnim ustanovama usp. priloge u *Vjesniku Đakovačke i Srijemske biskupije*, 126 (1998.), br. 7-8, str. 436-471; 130 (2002.), br. 3, str. 129-152; ondje je navedena i daljnja literatura.

medicinska, a onda i kao topla riječ, traganje za smislom toga što ih je snašlo, potreba za nekim tko umije slušati i poštovati njihova pitanja i dvojbe te skupa s njima potražiti odgovore da bi se razumjela nova situacija, našla barem neka krhka ravnoteža ako već ne i smisao svega tog događanja. Zato se djelatnost bolničkog dušobrižnika proteže od običnih i duhovno-terapijskih razgovora pa do slavlja sakramenata.

U područje dušobrižništva u bolnicama spadaju: dušobrižnički razgovori s pacijentima, vođenje i savjetovanje najbližih ukućana i rodbine bolesnika, suradnja s liječnicima i drugim medicinskim osobljem, sakramentalna slavlja i blagoslovi bolesnika, sudjelovanja u rješavanju etičkih dvojbi i pitanja, suradnja u trajnoj formaciji zdravstvenog osoblja u bolnici, kontakti između bolesnika i voditelja njegove župne zajednice, itd.

Sve to kao i specifičnost zdravstvenih ustanova zahtijevaju od bolničkog dušobrižnika posebne kompetencije. Tu je najprije komunikativna kompetencija: sposobnost komunikacije i stvaranja autentičnih i prema potrebi brzih kontakata, otvorenost i sposobnost za timski rad. Zatim religiozna ili duhovna kompetencija: autentična evanđeljem inspirirana i hranjena duhovnost, iskustvo molitve, teološko znanje, povezanost s crkvenom zajednicom (župa, biskupija), sposobnost vođenja dušobrižničkog razgovora, sposobnost organiziranja i vođenja liturgijskih sakramentalnih slavlja u bolničkom ambijentu, sposobnost tumačenja Božje riječi koja pazi o specifičnoj situaciji bolesnika. I na kraju, etička i društvena kompetencija: sposobnost prepoznavanja etičkih problema i crkvenoga moralnog i vjerskog naučavanja s tim u vezi, elementarno poznavanje medicinsko-etičkih pitanja i poznavanje organizacije bolnice i njezina funkcioniranja, spremnost za zagovaranje i zastupanje u odnosu prema bolnici i prema društvenoj javnosti onih koji su možda zapostavljeni ili, zaplašeni, ne umiju inzistirati na svojim pravima.

Kad se to ima u vidu, bez obzira bila riječ o prezbiteru ili đakonu ili o nezaređenoj osobi, valja paziti da bolničko dušobrižništvo ne bude ničija prva pastoralna djelatnost zato što ono iziskuje mnogo životnoga i pastoralnog iskustva te veliku profesionalnu sigurnost. Uz to, samo se po sebi razumije da za dušobrižništvo u bolnicama i u drugim sličnim ustanovama moramo pretpostaviti i osobnu sklonost tom poslu u onoga

koji se ovdje kani angažirati, odnosno kojemu mjesna Crkva povjerava tu misiju. Time, dakako, nije stavljena izvan snage odredba u Ugovoru o dušobrižništvu u bolnicama koja kaže: "U žurnim slučajevima duhovnu pomoć u bolnicama i ustanovama [socijalne skrbi] može pružiti svaki katolički svećenik" (čl. 3., druga alineja).

U nas se, u dosadašnjoj pastoralnoj praksi u zdravstvenim ustanovama, bolničko dušobrižništvo najčešće svodilo i svodi na 'sakramentalizaciju' bolesnika: ispovijed, pričest, bolesničko pomazanje, te ako je moguće nedjeljna misa. No to nije dovoljno i zapravo ostaje 'visjeti u zraku' ako nedostaju pastoralne mogućnosti i ne odgovori se pastoralnim potrebama koje smo netom spomenuli. Tomu ipak biva tako uglavnom stoga što sve pada na svećenika, a on je samo u rijetkim slučajevima punim radnim vremenom vezan uz zdravstvene ustanove. Tu bi svakako mogao uskočiti trajni đakon. Pretpostavivši njegovu opću pastoralno-teološku i duhovnu kompetenciju, o čemu je bilo riječi kad se govorilo o đakonskoj službi, te specifične kompetencije koje se traže za dušobrižnički rad u zdravstvu, zdravstvene bi ustanove mogle biti povlašteno mjesto njegova djelovanja. Tu se najbolje oprimjeruje ono što izražava pojam njegova đakonskog služenja: đakon je uosobljena poveznica između kršćanske poruke i životnih (ne)prilika vjernikâ, između propovijedane i življene ljubavi te između hijerarhije i laikâ, on uosobljuje dijakonijsku dimenziju Crkve ovdje gdje se čovjek stalno kreće u 'graničnim situacijama'. Sakramentalna milost đakonskog reda i specifične potrebe dotičnoga 'radnog mjesta' tu su u optimalnom suglasju.

Težište svojeg djelovanja on bi našao u onome što je vlastito njegovu crkvenom mjestu i poslanju (usp. LG 29) u kontekstu potreba zdravstvene ustanove, dakako, povezano s potrebnim specifičnim kompetencijama za dušobrižništvo na tom mjestu. Budući da euharistijsko slavlje, ispovijed i bolesničko pomazanje ne spadaju u krug njegovih bogoslužnih kompetencija, on će koordinirati suradničku službu svećenika radi podjeljivanja tih sakramenata i organizirati bogoslužje u bolnici. No upravo tu *može* se otvoriti izvor stanovite frustriranosti za djelovanje trajnog đakona. O toj mogućnosti valja, završno, reći nekoliko riječi.

4. MOGUĆA DUHOVNO-PASTORALNA FRUSTRACIJA

Đakon može s bolesnicima slaviti službu riječi i pritom propovijedati i dijeliti pričest, organizirati pokornička slavlja i zajedničku molitvu, reći riječ podrške i utjehe te pokazati sućut i pratnju u patnji i u zadnjim trenutcima života (uza sve ostalo o čemu je već bilo riječi), ali on ne može ispovijedati bolesnike i dati im odrješenje ni bolesničko pomazanje niti s njima slaviti euharistiju. On se s njima, recimo, optimalno zblizio, ali za ono sakramentalno najvažnije on mora pozvati nekoga drugog, 'višeg', kojeg bolesnik ne poznaje i teže ga ili nikako ne prihvaća i teško mu se otvara i povjerava (to je već učinio s đakonom). I bolesnik i đakon tu se mogu osjetiti frustriranima, pogotovo onda ako postoji slaba koordinacija između djelatnosti đakona i prezbitera u danom ambijentu.

On kao da je prisiljen zauzimati 'slobodni prostor' koji silom prilika ostaje između poslova prezbitera i laika, on se pretvara u prezbiterova pomoćnika ili pak u frustrirani lik njegova zamjenika, koji ipak ne može obaviti ono sakramentalno najbitnije. U svim crkvenim zajednicama i mjestima života gdje stalni đakon djeluje, a pogotovo u zdravstvenim ustanovama, mora se biti na oprezu da ga se ne percipira kao 'drugorazrednog svećenika' ili njegova pomoćnika-sakristana. Treba biti jasno uočljivo i poštovano ovo: budući da đakon uosobljuje dijakonijsko poslanje Crkve, ako Crkva treba đakone, onda to nije zato što nema dovoljno prezbitera nego zato što je Crkva upravo to što ona jest: Crkva, "sakrament odnosno znak i sredstvo najprisnijeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda" (LG 1), pozvana da tomu služi.

Dodatni izvor mogućih frustracija može biti nedovoljna određenost poslova u odnosu na laike koji, zbog nedostatka prezbitera, u novije vrijeme sve više preuzimaju pastoralnu i vodstvenu ulogu u zajednicama kršćanskih vjernika. Neopazice se upada u zamku pitanja: što može laik, a što može đakon? I posljedično: Ako laici mogu raditi skoro sve što i đakoni, nije li onda svrsishodnije promicati laikat negoli đakonat? (U moguću klerikalizaciju laikata ovdje ne možemo ulaziti.) Da bi se izbjegli ti tjesnaci u životu i djelovanju crkvenih zajednica, i vjernik-laik i đakon i prezbiter i biskup moraju imati na umu da vrijednost đakonata nije toliko "u originalnosti njegova djelovanja koliko u znakovitosti njegova postojanja. Đakonat nije u Crkvi zato da

bi rađao isključivost, već baš suprotno tome: đakonat je snaga sažetka i spajanja djelatnosti.”¹⁶

Bolja koordinacija službi, kompetencijâ i polja djelatnosti te pojačana svijest o temeljnoj dijakonijskoj dimenziji i o ustroju Crkve na svim razinama njezina života i djelovanja pomoći će da se izbjegnu moguće frustracije ili da se barem svedu na najmanju mjeru.

PASTORAL CARE IN HEALTH: POSITION OF PERMANENT DEACON?

297

Summary

The article deals with the position and ministry of a permanent deacon in pastoral care in health. First the main terms are determined and described (health care, pastoral care, diaconate, and mission of the Church), then the author describes the field of activities of a permanent deacon in pastoral care in health. He is not considered to be a mere assistant of the presbyter but as an ordained minister who personalizes the diaconate dimension of the Church itself. One should insist on the harmony between the mercy of the diaconate order and specific position of diaconate activities in health care. At the end, the author points to possible sources of frustrations in that field of activities. He insists on raising awareness of diaconate nature of the Church and on better coordination of its offices, ministers' competences and fields of their activities.

Key words: health care, pastoral care, Church, deacon, permanent deacon, diaconia.

¹⁶ I. Šaško, *nav. dj.*, 381; usp. napose str. 380-382.